

СУЧАСНА КЛАСИФІКАЦІЯ ДЕМОКРАТІЇ

За роки незалежності України змінилося дуже багато як у державі, так і у свідомості українських громадян. Позбувшись залізної зависи в країні стало дозволеним, ба навіть модним, пропагувати ідеї і цінності демократії. Історична доля української нації розпорядилася так, що демократичні традиції козацької державності знову повернулися до народу, але вже в новій, сучасній формі. Сьогодні демократія перетворилась на сукупність вимог до держави та суспільства. Невиконання таких вимог може призвести до протиріч не лише в державах з демократією на початкових стадіях розвитку, але і в системах з демократичними традиціями, девальвації змісту цього поняття і навіть поставити під сумнів основні цінності самого демократичного розвитку як такого. Доволі серйозно постають питання співвідношення представницької і прямої демократії, політичної демократії та інших її різновидів, демократії та стабільності, демократії і забезпечення прав людини в глобальному аспекті.

Демократія як державна форма не знайшла підтримки у філософів ні за часів Античності, ні в період Нового часу. І лише Велика французька революція стала поштовхом для виникнення спору філософів навколо поняття демократії. Саме сучасник революційних подій І. Кант виразив вперше демократичну ідею: "Законодавча влада може належати лише об'єднаній волі народу... Лише узгоджена і об'єднана воля всіх у тому сенсі, що кожен щодо всіх і всі щодо кожного приймають однакові рішення, тож, тільки всезагальним чином об'єднана воля народу може стати законодавчою". С. Хантінгтон, автор поняття "хвиля демократизації", на початку минулого століття виділив три хвилі демократизації і хвилі "відступу", які їх змінювали, а Ф. Шміттер виокремлював чотири хвилі глобальної демократизації. При цьому кожен з науковців виходив з певних критеріїв і кожен хвилю відмежовував від іншої за певними ознаками.

У політичній науці існує багато методів, які містять установки і критерії для певного розуміння і інтерпретації демократії. Так, Б. Гуггенбергер розглядає два основних типа підходів до розуміння демократії: нормативний та емпірично-описовий (дескриптивний). У межах нормативного підходу аналізується демократія в ідеальному розумінні, а в межах емпірично-описового – демократія в реальному втіленні і функціонування на практиці.

Аксіологічний підхід припускає проголошення загальнолюдських цінностей, які є обов'язковими для демократичного ладу суспільства. До таких цінностей належить свобода, рівність, соціальна справедливість, право обирати і бути обраним, недоторканість і невтручання в особисте життя. Для демократії в межах цього підходу важливим є не факт використання громадянами цінностей, а надання можливості їх використання.

Раціонально-утилітарний підхід полягає в трактуванні демократії як найбільш раціональної форми суспільно-державного устрою. Вона є найбільш динамічною формою реакції на соціальні процеси, а тому найшвидше зреагує та оптимально вирішить питання. Такий підхід обґрунтовують у своїх працях Н. Луман, К. Дойч, де демократія постає можливістю збереження і розвитку найкращих соціальних умов для громадян.

Французький політолог Б. Баді досліджував демократію через призму культурологічного підходу. Вчений зазначає, що триумф демократії є ніщо інше як триумф культури, яка породжує демократію. Більшість досліджень знаходять схожість між демократією та культурою західного християнства. Водночас авторитарні та диктаторські режими були і залишаються характерними в тому числі і для західної цивілізації, що означає те, що ніяка культура і релігія не містять в собі апіорі зародки демократії.

Американський політолог А. Ліджфарт пропонує розрізнити дві основні моделі демократії: мажоритарну (за Р. Далем, Райкером – популістська) і консенсуальну (в іншій інтерпретації – ліберальна чи поліархія).

Принцип більшості має протиріччя між теорією і практикою. У теорії принцип більшості розглядають як головний принцип прийняття рішень, а тому і як головний принцип демократії. Однак на практиці суворе застосування цього правила не часто має місце. Більш того, держави, в яких зароджується демократія, більше потребують консенсуальної демократії, ніж держави зі стійкою демократією. Обидві моделі радикально розходяться у відповіді на центральне запитання демократії: хто має здійснювати управління? Так, якщо у мажоритарній демократії це більшість народу - концентрація політичної влади в руках більшості, то в консенсуальній – якнайбільша кількість людей – розділення, розподіл, стримання і обмеження влади.

Представники ліберальної теорії демократії (А. Сміт, Дж. Ст. Мілль, Б. Констан, Дж. Локк) розглядали демократію як обмеження влади більшості над меншістю, безпеку громадян, соціального миру, пріоритет ринкового регулювання суспільства над державою, свободу особистості в аспекті відсутності обмежень,

небажаного втручання у сферу індивідуальної свободи.

Сучасні західні політологи класифікують демократію по-різному. Зокрема вирізняють західну і східну, президентську, парламентську (інколи напівпрезидентську, напівпарламентську), пряму, напівпрямую і представницьку, ідентитарну і конкурентну, повну і обмежену тощо. Ці моделі різняться тим, що в основі мають різні критерії до розуміння сутності демократії.

Моделі демократичного устрою кожної держави, на думку російського дослідника М.О. Баранова, своєрідні, тому що демократія не зводиться до певного єдино можливого, уніфікованого набору інститутів і правил. А тому можна говорити про конкретну форму демократії у конкретній державі, яка залежить від соціально-економічних умов, від традиційного ладу держави, від політичної культури, від сприйняття влади у суспільстві. З цією теорією можна погодитися, але не варто нехтувати першоосновами демократичного ладу.

Якщо зміни, пов'язані з формуванням інформаційного суспільства, сприяють становленню демократії, то зростаюча економічна, соціальна і культурна диференціація становить нові перешкоди для демократичних режимів. Найбільшим випробуванням піддаються демократії, які ще не остаточно визначились з пріоритетами подальшого розвитку, де не достатньо закріпилися демократичні цінності, а також світові процеси глобалізації, які виявили найбільші протиріччя між різними підходами щодо політичного устрою залежно від пріоритету цінностей. Такі протиріччя отримують форму запеклої боротьби ідеологій. Кожна з моделей і теорій демократії має право на існування. Важливо лише слідувати основоположним, фундаментальним принципам демократичного устрою держави, відстояти і визнати найважливішими ознаками таких держав.

**Погребняк І.Є.,
НУ "Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого",
здобувач кафедри конституційного права України**

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК КОНЦЕПЦІЇ УРЯДУВАННЯ

Проголошення Україною європейського вектору розвитку як основного зовнішньополітичного пріоритету обумовлює актуальність проблем, пов'язаних із створенням ефективної системи державного управління, а також діяльністю місцевого самоврядування.

У зв'язку з цим перед вітчизняною наукою постає важливе завдання, спрямоване на вироблення загальної концепції